

BISERICA DIN MAIERI ȘI MITROPOLIA LUI MIHAI VITEAZUL DIN ALBA IULIA

GH. ANGHEL

Descoperirea recentă a unei pietre de mormânt în limba slavonă, încastrată în zidăria turnului, dovedește fără rezerve, că biserica din Maierii Bălgradului a fost construită după 1714 cu materiale provenite de la dărîmarea Mitropoliei lui Mihai Viteazul din Alba Iulia, așezată altădată pe botul de deal ce domină spre sud-est șesul Mureșului, unde se aflau desigur și vechile cartiere românești. Izvoarele documentare ce ne stau la dispoziție primesc o nouă confirmare.

Se pare că Mihai Viteazul obținuse de la Sigismund Bathory, principele Ardealului, dreptul să construiască o mare biserică ortodoxă în capitala Transilvaniei, încă în 1596, cu ocazia vizitei pe care i-o face principelui la Alba Iulia în luna decembrie, bucurîndu-se de o atenție deosebită¹.

Biserica cea nouă s-a ridicat într-un timp foarte scurt, deoarece în toamna anului 1597 este înmormîntat aci boierul Danciu din Brîncoveni, tatăl viitorului domn Matei Basarab, trimis de Mihai Viteazul în solie la Alba Iulia, unde s-a „pristăvit”². După cîteva decenii, Petru Movilă, mitropolitul Kievului, descrie — după informațiile lui Hrizea Vistiernicul și Dragomir Pitarul, veniți și ei în solie la Alba Iulia — astfel situația mănăstirii : „Și îndată a început domnul a zidi, dar nu în cetate, ca nu cumva cu schimbarea vremilor să o risipească, ci la marginea orașului, lîngă zidul cetății, într-un loc frumos și zidind-o a sfințit-o”³. Într-adevăr, biserica a fost construită într-un loc foarte frumos, dominant, încît trecătorii o puteau admira la intrarea sau ieșirea prin partea de sud-est a orașului Alba Iulia. Aceasta ne-o confirmă și episcopul romano-catolic Dimitrie Napragy care spune într-un raport din 1602, înaintat generalului Basta, că principele Sigismund Bathory a dat voie să se construiască pe deal, lîngă oraș o mănăstire pe cheltuiala lui Mihai. Napragy vede însă cu ochi răi prezența Mitropoliei lîngă cetate, palatul princiar și catedrala romano-catolică : „Dacă, fie principele, fie guvernatorul, fie vreun episcop petrece la Alba Iulia, nu se cuvine să stea lîngă geamul palatului o biserică schismatică, iar răz-

¹ Vezi Ștefan Meteș, *Istoria bisericii românești din Ardeal*, Sibiu, 1935, p. 177.

² N. Iorga, *Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și Mitropolia Ardealului* în „Anal. Acad. Rom.”, M. S. I., seria a II-a, tom. XXVII, București, 1905, pp. 10, 16 ; I d e m, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. I, ed. a II-a, București 1929, pp. 222, 223.

³ Silviu Dragomir, *Mormîntul lui Mihai Viteazul și catedrala de la Alba Iulia*, în „Anal. Acad. Rom.”, M.S.I., seria a III-a, tom. XXI, București, 1939, pp. 484—498.

vrătiții bisericii române să triumfe împotriva catedralei catolice în apropierea căreia este așezată mănăstirea⁴.

De ce va fi ridicat Mihai Viteazul o mitropolie la Alba Iulia? Răspunsul poate fi dat analizând mai multe considerente. În primul rând, aici se afla, încă din secolul al XVI-lea, un scaun episcopal, deci exista o tradiție, iar în al doilea rând, orașul Alba Iulia, capitala principatului, avea o populație în majoritate românească, ceea ce nu se afla în celelalte orașe ale Transilvaniei, românii fiind considerați ca tolerați și în consecință nu erau admiși între zidurile orașelor transilvănene⁵. În al treilea rând, voievodul român se gândise la unitatea românilor pe tărîm religios și cultural, realizată mai apoi pe tărîm politic, pentru scurt timp, între anii 1599 și 1600. Prin înființarea unei singure mitropolii pentru toată Transilvania cu scaunul în Bălgrad, subordonînd-o direct celei din Tîrgoviște și desființînd vechile episcopii românești răzlețe care intrau în diverse sfere de influență, adesea străine de interesele poporului nostru, Mihai Viteazul a înfăptuit o unitate românească sigură, cea religioasă, care a durat mai bine de un secol, cu urmări deosebit de importante pentru viața culturală a poporului român din Transilvania.

După ridicarea Mitropoliei din Bălgrad, Mihai Viteazul a instalat ca prim mitropolit pe Ioan, călugăr la mănăstirea Prislop. După el începe seria episcopilor transilvăneni cu sediul la Bălgrad, din secolul al XVII-lea, dintre care unii se remarcă printr-o activitate culturală deosebită. În a doua jumătate a secolului al XVII-lea în chiliile mănăstirii a funcționat o tipografie românească de sub teascurile căreia au ieșit peste 16 cărți în limba slavonă și română, între care și binecunoscutul Noul Testament de la Bălgrad din 1648.

Ce s-a întîmplat cu biserica Mitropoliei lui Mihai Viteazul în secolul al XVIII-lea? Una dintre hotărârile Austriei, menite să-i consolideze stăpînirea asupra Transilvaniei, a fost construirea noii cetăți de la Alba Iulia în vederea căreia s-au luat primele măsuri încă din 1711. Printre aceste măsuri a fost și ridicarea planului topografic al orașului și cetății vechi de la Alba Iulia de către arhitectul italian Giovanni Visconti Morando la 18 februarie 1711. În legenda planului litera P marchează două biserici numite de el *chiese valahiche*, așezate în partea de sud-est a orașului pe un bot de deal⁶. Acestea nu puteau fi decît complexul mănăstiresc al Mitropoliei lui Mihai Viteazul. Una dintre aceste biserici era mai mare, în formă de cruce grecească, înscrisă în pătrat, și alta mai mică, în formă de treflă. O relație din 1702 ne lămurește că într-adevăr una dintre biserici era mai mare⁷, adică Mitropolia lui Mihai Viteazul, care nu putea fi alta decît aceea în formă de cruce greacă înscrisă în pătrat, plan rezervat mai ales bisericilor de reședință mitropolitană. Cealaltă poate fi, așa cum crede

⁴ Doc. Hurmuzaki, IV, 1, București, 1883, p. 287.

⁵ Silviu Dragomir, *Fragmente din cronică sîrbească a lui G. Brancovici*, în A.I.I.N., Cluj, II, p. 58; N. Nilles, *Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae orientalis in terris coronae St. Stephani*, I, 1885, pp. 320—322.

⁶ Silviu Dragomir, *Mormîntul lui Mihai Viteazul...*, harta de la sfîrșitul lucrării, reprodușă după originalul din Arhiva Ministerului de Război din Viena, K.A.C., VI a, nr. 6.

⁷ Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii românilor ortodoxi în secolul al XVIII-lea*, Sibiu, 1920, p. 60.

și Silviu Dragomir, vechea bisericuță a mitropoliților din Bălgrad din secolul al XVI-lea. Lângă cele două biserici Visconti mai înseamnă, pe latura de nord și vest, două clădiri de formă dreptunghiulară, care, după dimensiunile de pe hartă, trebuiau să fi fost destul de mari. Acestea îndeplineau rolul de reședință a episcopilor și de mănăstire, unde se aflau chiliile călugărilor și tipografia.

Ce s-a întâmplat cu biserica Mitropoliei de la Alba Iulia după 1711 se poate deduce foarte ușor, analizând planurile noii cetăți, care a cuprins două treimi din orașul vechi, înglobând cartierele din partea de vest, sud și nord, precum și pantele de est ale platoului. Soarta orașului a împărțit-o și Mitropolia lui Mihai Viteazul, fiind dărâmată foarte probabil începând cu primăvara anului 1713. În planul noii cetăți, aprobat la 18 aprilie 1714 de celebrul general Eugeniu de Savoia, bisericile noastre nu mai apar, la fel nici celelalte obiective amintite. Cu siguranță, ele au fost „rase“, părere susținută și de istoricii Hochsmann și Schmidt⁸. Pe locul lor au fost proiectate două forturi, construindu-se mai apoi un ravelin. În planurile generalului Weiss din 1731, pe locul fostei Mitropolii apare o terasă însemnată „terasa de țigla“.

O știre mai sigură o avem din august 1714 când generalul Steinvillie raportează că s-au plătit despăgubiri pentru casele dărâmate⁹.

În 1716, la o conferință ministerială de la Budapesta, s-a fixat reședința episcopală, de data aceasta unită, la Făgăraș¹⁰, iar mai târziu, prin străduința episcopului Inochentie Micu, se obține proprietatea de la Blaj, ce reprezintă o parte din compensațiile date pentru dărâmarea Mitropoliei lui Mihai Viteazul de la Alba Iulia¹¹.

Timp de două secole se așterne uitarea peste aceste locuri și monumente în care altădată pulsa o viață și o cultură românească intensă.

În anul 1939 apare studiul lui Silviu Dragomir *Mormîntul lui Mihai Viteazul și catedrala de la Alba Iulia*, cu care ocazie se publică harta lui Visconti, subliniindu-se necesitatea unor cercetări arheologice pentru identificarea Mitropoliei și poate și a mormîntului marelui voievod. Astăzi lucrurile se pot lămuri și mai mult după ce s-a descoperit la Alba Iulia, în zidurile bisericii din Maieri, succesoarea directă a Mitropoliei lui Mihai Viteazul, o foarte interesantă piatră funerară cu inscripția în limba slavonă (Fig. 1). Ea e zidită pe latura de vest a turnului, în stînga intrării, la înălțimea de circa 1 m de la pămînt. După curățirea ei s-a putut măsura și cerceta. Are o lungime de 1,80 m și lățimea de 0,65 m. În partea superioară, încadrată într-un dreptunghi, se află săpată crucea cu brațe duble, atît de specifică lumii ortodoxe, avînd în partea de jos un mic dreptunghi, ce dă impresia unei baze de susținere. În stînga bazei se află semnele pietrarului. Marginile pietrei sînt marcate de un mic chenar săpat, care, împreună cu rîndul de litere al inscripției, formează un adevărat brîu lat de 6 cm cu aspect ornamental. Sub dreptunghiul crucii cu brațe duble se află cîmpul inscripției de 107 × 45 cm, în care sînt săpate 11 rînduri de inscripție.

⁸ Silviu, Dragomir, *Mormîntul lui Mihai Viteazul...*, p. 496, nota 1.

⁹ *Ibidem*, p. 496 nota 3.

¹⁰ *Ibidem*, p. 497, nota 2.

¹¹ N. Nilles, *op. cit.*, p. 475 și urm.

Fig. 1

Piatra de mormânt cu inscripție în limba slavonă de la biserica din Maieri din Alba Iulia.

Literele, deși sînt destul de mari, înalte de 6 pînă la 6,5 cm și late de 3,5 — 10 cm, nu sînt destul de adîncite în piatră, ceea ce a dus la ștergerea lor la cea mai mică ciocnătură.

Prezența acestei inscripții aci nu ne surprinde, știind că biserica din Maieri s-a construit cu materiale provenite de la vechea Mitropolie. O cercetare mai atentă a făcut să descoperim în zidăria turnului și alte fragmente de pietre de mormînt, care în situația actuală nu pot fi cercetate. Aceste descoperiri ne confirmă pe deplin teza de mai sus, cu precizarea că unele materiale provenite de la Mitropolia lui Mihai Viteazul, în special pietrele tombale, se pare că n-au fost folosite în primele faze de construcție ale bisericii, ci abia după 1763, la construirea turnului. Presupunem că unele au fost așezate lângă biserică spre a fi păstrate.

Descifrarea inscripției a fost îngreuiată din cauza proastei stări în care se afla piatra, ruptă complet în partea superioară și foarte ștearsă la mijloc, în special în rîndurile 5 și 6. Inscripția începe în partea de sus, merge pe marginea dreaptă, apoi de jur împrejur și se continuă în centru.

În ceea ce privește descifrarea inscripției în părțile lipsă sau greu vizibile, propunem următoarele soluții. În rîndul de pe marginea stîngă, în partea superioară, primele două literele din cuvîntul ce urmează ne indică sigur prenumele principelui Bethlen, transcris Betlen, continuîndu-se în centrul inscripției cu numele de botez Gabriel. E clar, de asemenea, că în rîndul al patrulea se citește numele episcopului Teoctist, cu un Ъ la sfîrșit, iar în al cincilea distingem la început KV (Kir), după care un nume propriu care începe cu Γ (G), și se termină în OGIE. Se poate citi foarte bine Gheorghe. Acesta este un preot care poartă titlul de domn (Kir) ce ne face să credem că îndeplinea funcția de vicar episcopesc pe lângă episcopul Teoctist. În rîndul al șaselea am descifrat bine V LET (B LIET), adică în anul de la facerea lumii 7130, acesta șters complet, după care urmează anul de la nașterea lui Cristos.

Traducerea inscripției este următoarea :

„...bucuroasa de dumnezeu Anna din țară din Hunedoara și cu fiica ei Safira, în zilele lui Betlen Gabriil crai // și în timpul episcopului // lui Kir Teoctist preot //fiind Kir Gheorghe // în anul... de la // nașterea domnului 1 // 622 luna // decembrie // 26 zile // jupînița lui Alexe.

Lipsind partea de la început, înțelegerea inscripției se face cu destulă dificultate. Nu știm precis cine pune inscripția și pentru cine. După toate probabilitățile, jupînița lui Alexe o pune pentru Anna din Hunedoara și fiică sa Safira, în anul 1622, 26 decembrie, în timpul domniei principelui Gabriel Bethlen. Pînă aci totul corespunde cu data de pe inscripție, dar cînd ajungem la numele episcopului, chir Teoctist, se ivește o neconcordanță cu datele cunoscute de noi. La Bălgrad a existat un episcop cu numele de Teoctist, dar nu la 1622, ci mai devreme, pe la 1606, pînă către 1614, cel puțin pînă în prezent cercetătorii sînt

de acord asupra acestor date¹². După Teoctist, în scaunul episcopal de la Bălgrad a urmat Teofil, foarte probabil după 1614, a cărui dată de dispariție nu se cunoaște precis, de asemenea, nici data când se urcă urmașul său Dosoftei. Asupra acestei probleme vom încerca să discutăm, întrucât între acești doi episcopi, Teofil și Dosoftei, apare în inscripția noastră la 26 decembrie 1622 un episcop nou cu numele Teoctist. Să fi fost acesta un episcop necunoscut în scaunul Bălgradului? Până în prezent, în afară de inscripția noastră, nici un izvor istoric nu-l menționează și cu toate acestea vom vedea mai jos că e posibil acest lucru.

Datele de păstorie a episcopului din scaunul Bălgradului pe care le găsim în *Istoria bisericii române*¹³ nu pot fi controlate, cel puțin anul dispariției lui Teofil (1624 ?), comun cu cel al venirii lui Dosoftei. Iorga nu cunoaște data dispariției lui Teofil, iar despre Dosoftei spune că abia în 1622 vine din Moldova să ocupe un scaun de episcop în nordul Transilvaniei¹⁴. De menționat că în notița din 21 aprilie 1622¹⁵, rămasă de la Dosoftei pe o psaltire slavonă, dintre numeroasele titluri amintite, unele probabile, lipsește tocmai cel mai important, acela de vlădică sau arhiepiscop al Bălgradului, pe care și-l atribuie abia în 1624, când într-adevăr ocupa acest scaun. Există, după toate aparențele, o perioadă de câțiva ani, între 1621 și 1624, în care nu știm sigur cine era episcop în Bălgrad. N-ar fi fost exclus ca tocmai prin acești ani, cel puțin în 1622—1623 să fi păstorit episcopul Teoctist, amintit în inscripția noastră. Este foarte greu să credem că meșterul pietrar, care lucra la Alba Iulia, nu a cunoscut numele episcopului din timpul său, deoarece e firesc ca el să fi primit textul ce urma să fie săpat în piatră.

În afară de cele arătate, piatra de mormânt cu inscripție de la biserica din Maierii Albei Iulii ridică și alte probleme. Avem în față o mărturie sigură a existenței unei mici nobilimi românești în comitatul Hunedoarei, la începutul secolului al XVII-lea, cu reale posibilități materiale, care ținea să se înmormânteze în chiar biserica mitropolitană de la Bălgrad.

Tradiția însăși, care în cazul nostru nu se pierde în negurile prea îndepărtate ale istoriei, spune că la construirea bisericii din Maieri au fost folosite o parte din materialele provenite de la dărîmarea vechii Mitropolii. Într-adevăr, pentru

¹² N. Iorga, *Istoria bisericii românești...*, p. 131; A. Bunea, *Vechile episcopii românești a Vadului, Geoagiului, Silvașului și Bălgradului*, Blaj, 1902, pp. 68—69; Ilarion Pușcariu, *Mitropolia românilor ortodoxi din Ungaria și Transilvania*, Sibiu, 1900, p. 12; N. Iorga, *op. cit.*, pp. 360—361.

¹³ N. Iorga, *op. cit.*, pp. 360—361.

¹⁴ N. Dobrescu, *Istoria bisericii române*, Vălenii de Munte, 1912, pp. 58, 59.

¹⁵ N. Iorga, *op. cit.*, pp. 233—234; A. Bunea, *op. cit.*, p. 78.

dărîmarea Mitropoliei lui Mihai Viteazul, care a căzut în zona unde trebuiau săpate șanțurile cetății, statul austriac a plătit în 1714 o despăgubire de 1300 de florini (650 de taleri). Acești bani, ne spune cronicarul Gheorghe Șincai, au intrat pe mîna vestitului tipograf Iștvanovici, originar din Țara Românească, care era pe vremea aceea episcopul tipografiei românești a episcopiei: „acesta, luînd acei 1300 de florinți, au făcut o nemica, adică biserica cea de la Maierii Bălgradului, au făcut-o cu fundament slab, mică și întunecoasă, ceilalți bani i-au prăpădit”¹⁶.

În afară de cei 1300 de florini, generalul Steinville, comandantul trupelor austriece din Transilvania și supraveghetorul lucrărilor cetății din Alba Iulia, a mai dat pentru construirea bisericii românești, locul actual din Maieri, destul de mare, unde se putea construi un impunător edificiu religios¹⁷.

Biserica din Maieri, de proporții modeste, a fost construită în mare grabă. Este foarte adevărat însă că cei 1300 de florini nu reprezentau în vremea aceea o sumă prea mare cu care să se poată construi o biserică impunătoare. Suma era destul de modestă dacă ne referim la prețurile de atunci. Astfel: poarta principală a cetății din Alba Iulia construită între anii 1730 și 1738 a costat uriașă sumă de 60 000 de florini¹⁸ (30 000 de taleri), iar moșia, nu prea mare, cum era aceea de la Oarda de Jos, a costat — la mijlocul secolului al XVIII-lea — 6000 de florini (3000 de taleri)¹⁹.

După cum am arătat, biserica a fost construită în grabă și datorită faptului că după 1714 la Alba Iulia nu mai exista nici un locaș religios pentru români. Construcția a început în vara anului 1714, dar se pare că a fost terminată numai în anul 1715 vara sau primăvara, cînd s-a făcut și mutarea mănăstirii și odoarelor mitropoliei, împreună cu „moaștele răposatului mitropolit Atanasie”²⁰. Cu toate acestea, biserica din Maierii Bălgradului se dovedi foarte curînd neîncăpătoare pentru mulțimea românilor de aici, mai ales că de ea țineau și plutașii din cartierul Partoș, care n-aveau biserică²¹. Cu contribuțiile benevole ale mirenilor și cu ajutorul substanțial dat de nobilul român Andrei Boier din Alba Iulia, biserica a fost mărită, adăugîndu-i-se, după cum spune Șincai, „tinda muierilor, apoi un alt creștin anume Bucur Spinare dintr-al său a zugrăvit-o”²².

¹⁶ Gh. Șincai, *Hronica românilor*, tom. II, Iași, 1854, pp. 241—242; N. Nilles, *op. cit.*, p. 475 și urm.; A. Bunea, *Episcopul P. P. Aron și D. Novacovici*, Blaj, 1902, pp. 118—119, 313; Al. V. Grama, *Istoria bisericii românești*, Blaj, 1884, p. 113.

¹⁷ Gh. Șincai, *op. cit.*, p. 241; A. Bunea, *op. cit.*, p. 119.

¹⁸ Al. Popa — I. Berciu, *Cetatea Alba Iulia*, București, 1962, p. 33.

¹⁹ A. Bunea, *op. cit.*, p. 316.

²⁰ Gh. Șincai, *op. cit.*, p. 242.

²¹ Partoș, de la latinescul *Portus*, cartier al Albei Iulii, așezat lângă Mureș spre sud unde se aflau pînă în secolul al XIX-lea depozitele de sare ale principilor Transilvaniei, apoi ale statului austriac. Locuitorii acestui cartier, români toți, erau specializați în transportul sării cu plutele pe Mureș.

²² Gh. Șincai, *op. cit.*, pp. 241—242; A. Bunea, *op. cit.*, pp. 118—119; Al. V. Grama, *op. cit.*, p. 104.

Biserica din Maieri a fost apoi înzestrată cu inventarul Mitropoliei lui Mihai Viteazul : icoane, ornamente sacre, veșminte, clopotele și cărțile deosebit de prețioase²³. Astăzi nu se mai păstrează aproape nimic din acest bogat inventar. Este posibil că o parte din el a fost dus la Făgăraș, apoi la Blaj, iar altă parte s-a uzat și s-a pierdut în decursul anilor. Se păstrează numai un clopot, care poartă o inscripție din anul 1620²⁴. În secolul al XVIII-lea biserica din Maieri e mai mult amintită în documente : în 1752, de pildă, cu prilejul unei discuții despre terenurile fortificate din Alba Iulia ; la 1760 călugărul Sofronie, conducătorul mișcării contra unirii, reușește să ia din mâinile uniților, în ziua de 25 mai, bisericile din Maieri și Lipoveni, dar în anul următor, sub amenințarea generalului Bucow și cu forța armată, bisericile sînt redade uniților²⁵.

Episcopul P. P. Aron încearcă după 1762 să reorganizeze biserica din Maieri pentru a o transforma într-o mare mănăstire cu școală și seminar. Intențiile lui nu s-au putut realiza decît în parte, din lipsă de mijloace materiale. El face eforturi și apelează la ajutorul comunelor și satelor și la generalul Bucow pentru tăiatul și transportul lemnului, iar împărătesei Maria Tereza îi cere o aprobare pentru o cantitate de fier de la Hunedoara²⁶. Împărăteasa aprobă în acest scop, în anul 1763, 60 de măști de fier²⁷. Cu toate acestea, episcopul P. P. Aron nu reuși să ridice la Maieri decît un turn mare și o clădire destul de modestă pentru școală și călugări²⁸. În anul 1772 aflăm că mănăstirea din Maierii Bălgradului avea doar trei călugări, inițial proiectată pentru 12, și o școală stabilită în mănăstire. Aceasta este prima mențiune documentară despre existența unei școli românești la Alba Iulia în secolul al XVIII-lea.

E necesar să amintim la scurtul istoric al bisericii din Maierii Bălgradului și faptul că la 28 februarie 1785 pe Horea și Cloșca îi duce pînă la locul de supliciu, îmbărbătîndu-i pînă la ultima suflare, popa Rațiu, preotul aceleiași biserici.

Monumentul ni se înfățișează astăzi cu foarte puține schimbări, care nu i-au alterat aspectul inițial. Biserica este construită în stil tradițional românesc, cu o singură navă (biserica-sală), avînd un naos, un pronaos și un altar heptagonal

²³ N. Iorga, *Studii și documente*, IV, București, 1902, pp. 66—69.

²⁴ Cel mai vechi clopot din turnul bisericii de la Maieri este din 1620 și are următoarea inscripție : „HOC OPUS FECIT BARTOLOMEUS HELTENCIS SZENT NEWENBEN“ (Această luorare a făcut-o Bartolomeu Heltencis în numele sfîntului), iar mai jos : „EZT AZ HARANGOT SANDOR GEREG ISTENNEK EZINALTATTA ANNO 1620“. (Acest clopot a fost comandat în numele lui Dumnezeu de Șándor Gereg). Nu se cunoaște precis proveniența acestui clopot. Se știe că clopotele cele vechi au fost luate în 1917 din ordinul statului austro-ungar și topite pentru producția de război.

²⁵ A. Bunea, *op. cit.*, pp. 188, 219.

²⁶ *Ibidem*, pp. 313, nota 1 și 2.

²⁷ *Ibidem*, pp. 314, nota 3.

²⁸ T. Cipariu, *Acte și fragmente latine românești, pentru istoria bisericii române, mai ales unite*, Blaj, 1885, p. 109.

în exterior și semicircular în interior. Naosul poartă o boltă semicilindrică, pronaosul, o boltă cu penetrații, iar altarul, o semicalotă, cam stîngaci executată, toate din cărămidă. Deasupra intrării din vest se ridică un turn masiv cu parter și trei etaje, de formă pătrată cu latura de 6,70 m. Biserica și turnul sînt construite din cărămidă, piatră de talie și blocuri de piatră brută. În exterior, pe toate laturile, se pot vedea în zidărie materialele din care a fost construită altădată biserica mitropolitană a lui Mihai Viteazul. Am găsit blocuri mari de piatră cioplită la baza turnului, în colțul sud-vestic al bisericii și la altar, apoi fragmente de ancadramente de uși și ferestre rezidite pe latura de sud și nord, precum și alte pietre fasonate, printre care și un fragment din marmură provenită, se pare, de la o piatră funerară.

Exteriorul este bogat ornamentat. Interiorul și-a pierdut din originalitate fiind repictat. Lumina pătrunde în biserică prin zece ferestre: două în pronaos, patru în naos și cîte două în altar, pe latura de sud și est. Pereții sînt masivi, groși de 1,40 m, iar ferestrele sînt tratate toate în ambrazură.

În construcția bisericii din Maierii Bălgăradului distingem bine trei etape importante: prima, datînd din 1714—1715, în care s-a zidit partea principală a bisericii, altarul și naosul actual, acoperit cu o boltă semicilindrică de cărămidă. Tot din această fază datează și cele patru ferestre mari din naos. În a doua fază, datată între anii 1720 și 1725, se construiește cu contribuția nobilului român Andrei Boier, spre vest, pronaosul actual sau tinda. Pentru această operație a fost dărîmat peretele vestic al bisericii, prelungindu-se zidurile laterale cu încă 7,5 m. Din ultima fază, a treia, datează turnul din vestul bisericii, construit de episcopul P. P. Aron, îndată după 1763. Turnul este de formă pătrată, cu parter și trei etaje, avînd o înălțime de peste 40 m. La parter se află singura intrare în biserică, acoperită cu o boltă în leagăn de cărămidă. Accesul la etajul turnului se face prin interior, printr-o scară amenajată în grosimea peretelui de nord, lată de 0,70 m. Turnul e destul de greoi și foarte înalt față de biserică, contrastînd cu ea în mod vizibil. E construit în întregime din cărămidă, iar în exterior, pentru a-l pune în ton cu paramentul bisericii, au fost încastrate fragmente de piatră cioplită rămasă nefolosită la zidirea bisericii, printre care și piatra de mormînt cu inscripție.

Planul bisericii din Maieri s-a dezvoltat pe linia tradițională a bisericilor românești, numai longitudinal, avînd un altar poligonal în exterior și semicircular în interior, navă, tindă și turn în vest. Bolta cu penetrații ce acoperă tinda este singurul element arhitectonic ce-l împrumută din arhitectura epocii renașterii transilvănene tîrzii.

Ornamentația se încadrează, de asemenea, în limitele tradiționale: ciubuc de cărămidă semicirculară și brîiele zimțate sînt singurele elemente decorative ale exteriorului. Pictura, care s-a executat cu contribuția lui Bucur Spinare, probabil un mic nobil, nu s-a păstrat decît parțial pe peretele vestic al pronaosului în semicercul de sub arcul boltii, înfățișîndu-se o scenă amplă a sinodului de la Niceea. Fresca reprezentînd acest sinod deși distrusă la mijloc, impresio-

nează prin dimensiuni, circa 5 m lungime și 1,80 lățime, prin prospețimea culorilor în care roșul-purpuriu, galbenul, dar mai ales auriul aureolelor se armonizează bine. Se pare că această scenă, îndeajuns studiată, rămâne una dintre cele mai importante mărturii ale frumuseții picturii românești de la începutul secolului al XVIII-lea din Transilvania.

Deși nu cunoaștem meșterul, un studiu mai aprofundat asupra bisericilor pictate la mijlocul secolului al XVIII-lea din jurul Albei Iulii (Teiuș 1750, Geoagiu de Sus 1721, Galda de Jos, Mesentea etc.) ar putea rezolva această problemă, mai ales fiindcă se bănuiește existența unui centru de pictură românească la Alba Iulia în secolul al XVIII-lea.

Biserica din Maieri, deși modestă la înfățișare, rămâne pentru noi și pe mai departe urmașul cel mai apropiat al vechii Mitropolii ridicate de voievodul Mihai Viteazul la Alba Iulia. De ea se leagă nu numai numele marelui voievod, ci și actul măreț al unității românilor de pe cele trei versante ale Carpaților, vechea Mitropolie fiind, din acest punct de vedere, veriga de legătură ce a durat peste ani și ani chiar după moartea voievodului, și după cum o numește Iorga „cel mai trairnic și mai de folos așezământ al neamului nostru de peste Carpați“.

Aci, pe meleagurile Bălgradului, biserica din Maieri reprezintă unul dintre monumentele românești ce păstrează cu multă putere în arhitectura sa tradițiile noastre seculare.